

खोलाघरे साहित्यलोका कविता कृतिको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं

पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

कमल भट्टराई

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०७३

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम. ए दोस्रो वर्षका विद्यार्थी कमल भट्टराईले **खोलाघरे साहिँलोका कविता कृतिको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
उपप्रा.डा. अशोक थापा
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०७३/०४/१३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र कमल भट्टराईले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको खोलाघरे साहिँलोको कविता कृतिको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
(विभागीय प्रमुख)

.....

२. उपप्रा. डा. अशोक थापा
(शोधनिर्देशक)

.....

३. प्रा.डा. राजेन्द्रप्रसाद पौडेल
(बाह्य परीक्षक)

.....

मिति: २०७३/०४/२७

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत खोलाघरे साहित्यलोका कविता कृतिको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि श्रद्धेय गुरु उपप्रा.डा. अशोक थापाको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यस शोधकार्यका सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्याहरूको समाधान गर्न आफ्नो व्यस्त र अमूल्य समयको वास्ता नगरी उत्साहपूर्वक आवश्यक सहयोग, सुझाव, प्रेरणा दिई मार्गनिर्देशन गर्नुहुने निर्देशक गुरुमा सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोध प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर दिनुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका आदरणीय गुरुहरूप्रति म कृतज्ञ छु । प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामग्री एवं जानकारी प्रदान गर्नु हुने कवि खोलाघरे साहित्यलोकाप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

सदा इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि जीवनमा सङ्घर्ष गर्नुपर्छ भन्ने अर्ती दिदै मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म पुऱ्याउनु हुने पूजनीय बुबा घनश्याम र आमा गङ्गा भट्टराईप्रति सधैं भरी ऋणी रहने छु । मलाई शैक्षिक प्रगतिको लागि सदा सहयोग र हरबखत साथ दिने जीवनसाथी शारदा हुङ्गानाप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु । साथै मलाई सदैव पढाइमा सहयोग पुऱ्याउने दाजु मोहन भट्टराईप्रति आभारी छु । शोधपत्रलाई तयार गर्ने सिलसिलामा आवश्यक सुझाव सल्लाह प्रदान गरी मेरो हौसला बढाइदिनुहुने सम्पूर्ण साथीहरू तथा आफन्तजनप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि. वि. समक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०६९ - ०७०

रोल. नं. २५

.....

कमल भट्टराई

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

विषय सूची	पृष्ठ
पहिलो परिच्छेद	
शोध परिचय	१-५
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	१
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	१
१.४ पूर्वकार्यको विवरण	२
१.५ अध्ययनको औचित्य	३
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.७ शोधविधि	४
१.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि	४
१.७.२ सामग्री विश्लेषणको आधार	४
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	४

दोस्रो परिच्छेद

खोलाघरे साहित्यको सङ्क्षिप्त परिचय	६-१०
२.१ जन्म र जन्मस्थान	६
२.२ बाल्यावस्था	६
२.३ वैवाहिक जीवन र पारिवारिक स्थिति	६
२.४ शिक्षा दीक्षा	७
२.५ लेखन प्रेरणा र प्रभाव	७
२.६ लेखन थालनी र प्रकाशित कृतिहरू	८
२.७ पेसा	९

तेस्रो परिच्छेद

कविताको सैद्धान्तिक परिचय

३.१ कविताको चिनारी	११
३.२ कविताको परिभाषा	१२
३.३ कविताका तत्त्वहरू	१४
३.३.१ शीर्षक	१४
३.३.२ संरचना	१४
३.३.३ भाव वा विचार	१५
३.३.४ भाषाशैली	१५
३.३.५ लयविधान	१५
३.३.६ बिम्ब अलङ्कार विधान	१६

चौथो परिच्छेद

खोलाघरे साहित्यलोका कविता कृतिको अध्ययन

४.१ खोलाघरे साहित्यलोका कवितात्मक मूल प्रवृत्ति	१८
४.१.१ परिचय	१८
४.१.२ राष्ट्रियता र देश भक्ति	१८
४.१.३ यथार्थवादी चिन्तन	२१
४.१.४ प्रगतिवादी क्रान्तिकारी चिन्तन	२३
४.१.५ राजनीतिक चिन्तन	२५
४.१.६ प्रकृति चित्रण	२७
४.१.७ प्रणयमूलकता	२८

४.२ आज एउटा जुलुस निस्कदैछ कविता सङ्ग्रहको अध्ययन	३०
४.२.१ परिचय	३०
४.२.२ विषय वस्तु	३१
क. देशप्रेम	३१
ख. राजनीतिक चेत	३३
ग. प्रकृति चित्रण	३४
घ. स्थानीयताको चित्रण	३५
ङ. युगीन यथार्थ	३६
च. साहित्यकारप्रति सम्मान भाव	३८
छ. प्रेमभाव प्रकट	३९
४.२.३ संरचना	४१
४.२.४ भाषाशैली	४२
४.२.५ छन्द विधान	४३
४.२.६ निष्कर्ष	४५
४.३ सानो छन्द वाटिका कविता सङ्ग्रहको अध्ययन:	४६
४.३.१ परिचय	४६
४.३.२ विषय वस्तु	४७
क. देशप्रेम	४८
ख. प्रकृति प्रेम	४९
ग. युगीन यथार्थ	४९
घ. माया प्रेम	५१
ङ. विरहवेदना	५१
च. नैतिक चेतना	५२
४.३.३ संरचना	५२

४.३.४ भाषाशैली	५३
४.३.५ भाव वा विचार	५४
४.३.६ छन्द विधान	५४
४.३.७ निष्कर्ष	५५
४.४ पाँचथरका नारी हस्ताक्षर- १मा रहेका कविताहरूको अध्ययन	५६
४.४.१ परिचय	५६
४.४.२ विषय वस्तु	५७
क. नारी समस्या	५८
ख. यथार्थ बोध	६०
ग. देशप्रेम	६१
घ. प्रणय भाव	६३
ड. विकृति विसङ्गति	६४
च. नेपाली साहित्य र साहित्यकारहरूप्रति सम्झना	६५
छ. स्थानीयताको चित्रण	६६
ज. विरह वेदना	६७
४.४.३ संरचना	६९
४.४.४ भाषाशैली	६९
४.४.५ भाव वा विचार	७१
४.४.६ छन्द विधान	७२
४.४.७ निष्कर्ष	७३

परिच्छेद ५

सारांश तथा निष्कर्ष

६.२ निष्कर्ष

७६

सन्दर्भग्रन्थ सूची

७९

परिशिष्ट